

ORGANIZACJA RAD NARODOWYCH NA ZIEMI LUBUSKIEJ

W 30 rocznicę PRL, dokonując syntezy dorobku oraz osiągnięć w poszczególnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, skłonni jesteśmy ten piękny dorobek wiązać z dwoma zasadniczymi czynnikami — z władzą ludową, poprzez działalność której urzeczywistniana była myśl polityczna kierowniczej siły narodu — partii i z ofiarną twórczą pracą milionów ludzi, którym przewodziła klasa robotnicza.

Władza ludowa to dla obywatela przede wszystkim rady narodowe, powszechnie działające na wszystkich szczeblach organizacji społeczności polskiej, dostępne dla ludzi zarówno z miast, jak i wsi, dla środowisk twórczych i robotniczych, obecne przy rozwiązywaniu problemów na miarę 30-lecia, jak i przy załatwianiu zwykłych codziennych trosk i bolączek ludzi pracy, wytrwale przez lat trzydzieści realizujące ideę władzy dla ludzi i sprawowanej przez lud.

Odbudowa z pożogi wojennej Ziemi Lubuskiej, a następnie wspaśniały i wszechstronny jej rozwój wyznaczają miejsce i rolę rad narodowych w 30-leciu Polski Ludowej. Stąd uzasadnione staje się w tak dostojną rocznicę skierowanie uwagi czytelnika ku tym dniom historycznym, kiedy to po raz pierwszy w historii tej ziemi poczęły organizować się rady narodowe.

Proces kształtowania się rad narodowych na Ziemi Lubuskiej przebiegał w swoisty, nieco odmienny niż w Polsce centralnej sposób. Powstają na ogół w pierwszej połowie 1946 roku, i tylko w sporadycznych przypadkach w końcu 1945 r. Organizują się po upływie rocznego okresu od daty wyzwolenia tych ziem i po 8—10 miesiącach od chwili powstania pierwszych organów administracji państwowej. W przeciwieństwie do województw Polski centralnej, czy też woj. poznańskiego, w którym to rady narodowe powstawały zaraz po wyzwoleniu¹, na Ziemi Lubuskiej podobnie zresztą jak i na pozostałym obszarze ziem odzyskanych rady naro-

¹ S. Kubiak, *Z zagadnień rozwoju i działalności PPR w Wielkopolsce i na Ziemi Lubuskiej*. Poznań 1964, ss. 148—162.

dowe powstawały z opóźnieniem. Jedną z przyczyn opóźnionego procesu powstawania rad narodowych na tych ziemiach była potrzeba zasiedlenia ich przez ludność polską. Potrzebny był również określony okres czasu na ukształtowanie się organizacji politycznych, społecznych i związkowych.

W przeciwieństwie do województw centralnych, gdzie proces kształtowania rad narodowych odbywał się przy udziale i często z inicjatywy ludności miejscowej i miejscowych władz politycznych, na Ziemi Lubuskiej organizacja rad narodowych odbywała się na wyraźne polecenie władz centralnych. Tylko w sporadycznych przypadkach powoływano rady narodowe z inicjatywy miejscowego aktywu polityczno-społecznego².

Na Ziemi Lubuskiej rady narodowe organizowały się przy braku ludzi znających zagadnienia pracy administracyjno-samorządowej. Na wszystkie stanowiska i funkcje w radach powoływano ludzi, którzy najczęściej po raz pierwszy w życiu spotkali się z problemem bezpośredniego udziału w zarządzaniu terenem. W tym między innymi przejawiała się rewolucyjność nowych stosunków społeczno-politycznych. Zaufanie jakim partia i nowa władza obdarzyła ludzi pracy przekazując w ich ręce władzę w terenie, stanowiło istotę władzy powstałej po wyzwoleniu. Wciągnięcie szerokiej rzeszy ludzi do pracy w radach narodowych było urzeczywistnieniem i umocnieniem nowych form demokracji na gruncie zupełnie nowych stosunków i przemian społeczno-gospodarczych i politycznych. Ówczesny Sekretarz Generalny PPR w przemówieniu na XXVI Kongresie PPS ustosunkowując się do sytuacji politycznej w Polsce stwierdził, że „Polska Partia Robotnicza uważa, że nie ma w danym momencie ważniejszego zadania, większego zadania przed klasą robotniczą, jak kontynuowanie tej walki, którą rozpoczęliśmy w okresie okupacji, walki o demokrację Polski”³. Powołanie rad narodowych na ziemiach odzyskanych pogłębiało i utrwalało zdobycze demokratyczne nowej władzy niezależnie od towarzyszących temu procesowi braków i trudności.

Rady narodowe na Ziemi Lubuskiej powstawały w bardzo trudnym politycznie okresie. Przełom roku 1945/46 oraz I połowa 1946 r. był okresem ostrej walki politycznej partii wchodzących w skład bloku demokratycznego z wszelkiego rodzaju próbami zniekształcenia demokracji ludowej. Był okresem prób przenikania do aparatu państwowego, w tym i do rad narodowych, ludzi o wręcz przeciwnych nowej rzeczywistości poglądach. Był to okres dalszej walki o władzę, którą siły demokratyczne zdobyły po wyzwoleniu. W radach narodowych walka ta przejawiała się w pró-

² Próby powołania rad narodowych z inicjatywy samej ludności miały miejsce w Dąbrówce Wlkp. i w Krośnie. Pierwszą na Ziemi Lubuskiej radą była Powiatowa Rada Narodowa w Sulęcinie. AZHP, Wydział Organizacyjny KW PPR w Poznaniu. Sprawozdanie ankietowo-statystyczne za październik 1945 r.

³ W. Gomułka, *Wspólna droga PPS i PPR*. Artykuły i przemówienia, t. I. Warszawa 1962, s. 297.

bach zawładnięcia większością mandatów ze strony prawicowych ugrupowań⁴. Z drugiej strony powoływanie rad narodowych z rocznym opóźnieniem w stosunku do województw centralnych miało tę pozytywną stronę, że można było korzystać z doświadczenia dobrze działających rad narodowych. Poza tym ustawą z 3 stycznia 1946 roku znowelizowano i bardziej sprecyzowano poglądy na rolę rad narodowych w Polsce Ludowej⁵.

W momencie przystąpienia do powoływania rad narodowych Ziemia Lubuska była już stosunkowo dobrze zaludniona. Mieszkało tu ponad 250 tys. mieszkańców. Przy czym szereg powiatów takich jak gorzowski, międzyrzecki, zielonogórski, świebodziński, strzelecki osiągało od 50 do 70% zaludnienia przedwojennego⁶.

Organizację rad narodowych rozpoczęto tu w oparciu o pismo Biura Prezydialnego KRN z dnia 2 października 1945 r.⁷. „Prezydium Krajowej Rady Narodowej — czytamy w piśmie — postanowiło powołać do życia na terenie Ziem Odzyskanych rady narodowe”. Mając jednak na uwadze fakt, że ziemie te nie były jeszcze dostatecznie zaludnione przez ludność polską, Biuro Prezydialne KRN uznało za konieczne odstąpić w niektórych kwestiach od postanowień ustawy z dnia 11.IX.1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych. Postanowiono powołać je w oparciu o następujące zasady:

1. powołać do życia tymczasowe rady narodowe,
2. tymczasowe rady narodowe powołać w zmniejszonym składzie z myślą o możliwości uzupełniania ich w miarę zaludniania ziem odzyskanych przez polską ludność,
3. ludność niemiecką całkowicie wykluczyć z udziału w radach narodowych,
4. organem wykonawczym samorządu terytorialnego miało być Prezydium Rady Narodowej i w związku z tym należało odstąpić od powoływania zarządów gminnych, wydziałów powiatowych i wojewódzkich.

Na przyspieszenie decyzji KRN o powołaniu na ziemiach odzyskanych rad narodowych duży wpływ miało stanowisko KC PPR. W sierpniu

⁴ W. Gomułka, *Walka o Polskę trwa*. Artykuły i przemówienia, t. I. Warszawa 1962, ss. 376—402.

W. Gomułka Wiesław, *W walce o demokrację ludową*. Łódź 1947, ss. 67—68, 81—87.

Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Poznaniu (cyt. AKW Poznań), Egzekutywa KW PPR, syg. 1/IV/1. Protokół z 22.VIII.1945 r.

⁵ Z. Rybicki, *Rozwój rad narodowych w Polsce w latach 1944—1950*. Czasopismo Prawno-Historyczne 1963, t. XV, z. 2.

Z. Rybicki, *System rad narodowych w PRL*. Warszawa 1971.

⁶ Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Ziem Odzyskanych, Departament Ogólny (cyt. AAN, MZO, Dep. Og.) syg. 67a. Spisy ludności Ziemi Lubuskiej.

⁷ AAN, MZO, syg. 58. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, Oddział Terenowy w Gorzowie Wlkp. (cyt. WAP Oddz. Gorzów). Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 41. Pismo Prezydium Krajowej Rady Narodowej z dnia 2.X. 1945 r.

w Komitecie Centralnym dokonano krytycznej oceny pracy partii z radami narodowymi. Krytycznej ocenie poddano stanowisko członków partii i instancji, które „nie doceniały znaczenia rad narodowych jako organów rządu”⁸.

W dniu 31 października 1945 r. Komitet Wojewódzki PPR w Poznaniu przesłał do wszystkich komitetów powiatowych na Ziemi Lubuskiej pismo okólne o konieczności przystąpienia KP do natychmiastowego powoływania rad narodowych. Podobne dyrektywy wydał wojewoda poznański w odniesieniu do starostów powiatowych i obwodowych pełnomocników rządu RP na Ziemi Lubuskiej⁹.

Delegatami rad narodowych, w myśl pisma Biura Prezydyjnego KRN, nie mogły być osoby obciążone zarzutem współdziałania z okupantem. Do rad narodowych mogli wchodzić obywatele zasłużeni, którzy wyróżnili się w walce z hitleryzmem lub którzy aktywnie uczestniczyli w odbudowie państwowości polskiej. Dolna granica wieku dla radnego ustalona została na 21 lat.

Trzon rad mieli stanowić radni delegowani przez partie polityczne. Około 1/3 radnych można było dokooptować z innych związków i zrzeszeń. Przewodniczącymi powiatowych rad narodowych w myśl zaleceń KRN zostali obwodowi pełnomocnicy rządu, w miastach wydzielonych — prezydenci, w miastach nie wydzielonych — burmistrzowie, w gminach — wójtowie.

Wyznaczony termin powołania rad narodowych był stosunkowo bardzo krótki. Do końca 1945 r. miały być powołane rady na wszystkich szczeblach.

Zanim przystąpiono na Ziemi Lubuskiej do powołania rad, na szczeblu WRN w Poznaniu zapadły ważne decyzje dotyczące reprezentacji Ziemi Lubuskiej na szczeblu wojewódzkim i centralnym.

W protokole z posiedzenia WRN z dnia 5.XI.1945 r. czytamy: „Na Ziemi Lubuskiej przewiduje się powołanie także osobnej Tymczasowej Wojewódzkiej Rady Narodowej. Rada ta ma być reprezentowana w Krajowej Radzie Narodowej przez 3 delegatów. Z uwagi na to, że przewidziane jest przyłączenie Ziemi Lubuskiej do województwa poznańskiego, byłoby praktyczniej nie tworzyć tam osobnej WRN, lecz w odpowiednim stosunku powiększyć ilość członków WRN w Poznaniu i jej działalnością objąć także teren Ziemi Lubuskiej”¹⁰.

W związku z powyższym podjęto następującą uchwałę: „Wojewódzka

⁸ AKW Poznań, Egzekutywa KW PPR, syg. I/IV/1. Protokół z 29.VIII.1945 r.

⁹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (cyt. WAP w Z. Górze), Zarząd Miejski w Zielonej Górze, syg. 10 i 12.

¹⁰ Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego (cyt. APMP i WP). Biuro Prezydyjne Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu, syg. 17. Protokół z ósmego posiedzenia WRN, s. 113.

Rada Narodowa zwraca się do Krajowej Rady Narodowej z wnioskiem o:

- a) przyznanie 12 powiatom Ziemi Lubuskiej reprezentacji w WRN w Poznaniu, a to celem uniknięcia utworzenia osobnej WRN na tej ziemi,
- b) powiększenie ilości członków WRN w Poznaniu, ze 100 do 124,
- c) przyznanie w związku z tym WRN w Poznaniu dalszych 3 miejsc w reprezentacji do KRN przeznaczonych dla reprezentacji Ziemi Lubuskiej¹¹.

Na tymże posiedzeniu zaakceptowano jednogłośnie wniosek, by na stanowiska przewodniczących rad wybrać czynnik społeczny, a nie starostów¹².

Powoływanie rad narodowych, a szczególnie na szczeblu gminnym, związane było z wieloma nieprawidłowościami. Nieprawidłowości te wynikały z braku dostatecznego instruktażu ze strony władz nadrzędnych. Zarówno pismo Biura Prezydyjnego KRN z 2.X.1946 r., jak i pismo wojewody z 31.X.1945 r. określały w sposób ogólny zasady powołania rad. O technice powoływania nic się tam nie mówiło. Stąd w niektórych powiatach kilkakrotnie w okresie od grudnia 1945 r. do marca 1946 r. zmieniano i reorganizowano składy gminnych rad narodowych. Braku sprecyzowanych wytycznych z chwilą rozpoczęcia procesu powoływania rad narodowych na ziemiach odzyskanych (listopad 1945) nie można przypisać przeoczeniu czy niedocenianiu przez odpowiednie urzędy i jednostki ważności problemu. Ogólnikowe wytyczne w sprawach powoływania rad i związane z tym praktyczne „kłopoty” organizacyjne źródło swoje miały w ówczesnej sytuacji, jaka istniała na odcinku prawnoustrojowym. Na przełomie lat 1945—1946 dopiero krystalizowała się koncepcja ustroju terenowych organów państwowych¹³. Nie było jedności co do perspektyw rozwoju i działania tych nowych organów władzy. Podstawowe dokumenty wydane w owym czasie nie precyzowały dokładnie kompetencji jak i przyszłościowych kierunków rozwoju rad. Statut Tymczasowy rad narodowych¹⁴ zakładał ich tymczasowość, gdyż z chwilą powołania do życia Zgromadzenia Ustawodawczego w niepodległej Polsce, zarówno KRN, jak i terenowe rady narodowe przekazać miały swoją działalność „odpowiednim organom”. Zakładał więc na określonym etapie ich rozwiązanie. O tymczasowości ich mówiła również uchwalona przez KRN ustawa z 11.IX.1944 r.¹⁵ „Do czasu powołania stałej politycznej repre-

¹¹ Tamże.

¹² Tamże, s. 114.

¹³ Z. Rybicki, *System rad narodowych w PRL*. Warszawa 1971 (cyt. Z. Rybicki, *System rad...*), s. 115 i nast.

¹⁴ Uchwalony 1.I.1944 roku przez KRN. Opublikowany w zbiorze: *Konstytucja i podstawowe akty prawne PRL*. Warszawa 1952.

¹⁵ Dz. U. nr 5, poz. 22. Ustawa z 11.IX.1944 r. nowelizowana była ustawą z 31.XII.1944 r. Dz. U. nr 19, poz. 98, ustawą z 6.V.1945 r. Dz. U. nr 17, poz. 93 i ustawą z 3.I.1946 r. Dz. U. nr 3, poz. 19. Jednolity tekst ustawy o radach narodowych opublikowany został w Dz. U. nr 3 za 1946 r., poz. 26.

zentacji narodu w myśl zasad Konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., jako tymczasowe organy ustawodawcze i samorządowe na oswobodzonych od okupanta terenach Rzeczypospolitej Polskiej, działają rady narodowe”¹⁶. O ile określenie „tymczasowa” było zrozumiałe w odniesieniu do KRN, o tyle w stosunku do rad narodowych budzić mogło i budziło wątpliwości. Dopiero ustawa z 3 stycznia 1946 r. wniosła jasność do zasadniczego problemu. Wykluczyła wszelkie rozważania na temat tymczasowości rad narodowych, lecz nie przerwała sporów teoretycznych toczone wokół istoty rad narodowych¹⁷. Pismo KRN z 2.X.1945 r. również nakazywało powołać tymczasowe rady.

Krótki termin powoływania rad na ziemiach odzyskanych uniemożliwiał głębszą pracę przygotowawczą. Pismo okólne wojewody poznańskiego z dnia 31.X. zobowiązywało pełnomocników do powołania tymczasowych rad narodowych w nieprzekraczalnym czasokresie jednego miesiąca. Tak krótki termin nie wynikał wcale z pisma Biura Prezydialnego KRN. Został on ustalony na szczeblu wojewódzkim i świadczył o formalnym podejściu do zagadnienia. Niewłaściwe przygotowanie samej akcji powołania do życia rad narodowych na Ziemi Lubuskiej, brak wyczerpującego instruktażu dla powiatów i kontroli ze szczebla wojewódzkiego od początku zaważyły na pracy rad. Były to ciała przedstawicielskie, przynajmniej do połowy 1946 r. o ciągle wymieniającym się składzie osobowym. W takiej sytuacji trudno było, przynajmniej w niektórych powiatach, o to by organy te mogły realizować swoje ustawowe zadania.

W Strzelcach Krajeńskich np. powołanie rad rozpoczęto od ukonstytuowania się w dniu 23 października Prezydium Powiatowej Rady Narodowej¹⁸. W skład prezydium 5-osobowego oprócz starosty J. Śniowskiego (SL) weszli: J. Marciniak (PPR) — sekretarz z Drezdenka, H. Gajda — przedstawiciel cechu rzemieślników, J. Kruppa (PSL), Ignacy Czaj — in-

¹⁶ Dz. U. nr 5, poz. 22, art. 1.

¹⁷ Z. Rybicki, *System rad...*, s. 116.

¹⁸ WAP, Oddz. Gorzów. Starostwo Powiatowe Strzelce. Teczka: Rady Narodowe. Oto wyjątki z protokołu powołania Prezydium PRN — Pełnomocnik Rządu RP na Obwód Strzelce, działając na podstawie zaleceń Prezydium Krajowej Rady Narodowej, zaprosił na dzień 23 października 1945 r. niżej wyszczególnionych przedstawicieli partii politycznych i zrzeszeń zawodowych: 1. Marciniak Józef z Drezdenka — PPR, 2. Krupa Jan ze Strzelce — PSL, 3. Gajda Henryk ze Strzelce — Cech Rzemieślnicy, 4. Czaj Ignacy ze Strzelce — Samorząd Terytorialny. Zebrani po porozumieniu się pomiędzy sobą ustalili, że wyżej wymienieni jako jedyni reprezentanci partii politycznych, istniejących na terenie powiatu postanowili powołać tymczasowe Prezydium Rady Narodowej w następującym składzie: Śniowski Jan — przewodniczący, Marciniak Józef — z-ca przewodniczącego, Gajda Henryk — członek, Krupa Jan — członek, Czaj Ignacy — członek. Ukonstytuowane Prezydium Powiatowej Rady Narodowej upoważnia równocześnie do zorganizowania gminnych rad narodowych, „...Prezydium Powiatowej Rady Narodowej postanawia, że liczba członków Gminnych Rad Narodowych ma wynosić od 12 do 20 osób. Na tym porządek dzienny wyczerpano i posiedzenie zamknięto”.

spektor samorządowy ze Strzelce. Na tymże posiedzeniu zadanie powołania gminnych rad powierzono czynnikom politycznym — przedstawicielom PPR, PSL i SL, o czym 24.X. pełnomocnik powiadomił wójtów pismem okólnym¹⁹.

Upoważnieni przedstawiciele partii przystąpili do powoływania w terenie prezydiów gminnych rad narodowych. Jednak już 10 listopada, w związku ze zgłoszonymi pretensjami SD o pominięciu ich przedstawicieli w radzie, następują zmiany personalne w składzie Tymczasowego Prezydium PRN. Posiedzenie 10 listopada odbyło się przy znacznie szerszej reprezentacji partii politycznych. Ukonstytuowało się wówczas prezydium w składzie:

Jan Śniowski — SL, przewodniczący

Józef Marciniak — PPR, z-ca przewodniczącego

Jan Krupa — SL, członek

Ignacy Czaj — PSL, członek

Witold Zblewski — SD, członek na miejsce bezpartyjnego H. Gajdy.

Na powyższym posiedzeniu upoważniono ponownie przedstawicieli partii (po jednym z każdej) do powołania gromadzkich rad narodowych w terenie²⁰. Na posiedzeniu Tymczasowego Prezydium PRN 20.XII.1945 roku ustalono skład Tymczasowej Powiatowej Rady Narodowej i wyznaczono pierwsze zebranie nowo utworzonej PRN na 29.XII.1945 r. W skład Tymczasowej Powiatowej Rady Narodowej weszli po jednym przed-

¹⁹ „Na podstawie postanowienia Prezydium Krajowej Rady Narodowej o powołaniu do życia Rad Narodowych na terenach Odzyskanych w gminach i miastach zostaną powołane Gminne i Miejskie Rady Narodowe. Tymczasowe Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Strzelcach działając na podstawie art. 3 ustawy z dnia 11.IX.1944 r. o organizacji i zakresie działania Rad Narodowych postanowiło upoważnić do zorganizowania Rad Narodowych przedstawicieli organizacji politycznych, działających na terenach powiatu: a) przedstawicieli PPR: Eugeniusz Wrotka z Gośca w gminach... b) przedstawicieli PSL: Jana Krupę i Stanisława Jaremczuka w gminach... Liczba członków do Rad Narodowych wynosi: w miastach Strzelce, Dobiegniew, Drezdenko 12, w gminach wiejskich 12—20. Z uwagi na specyficzne warunki na Ziemiach Odzyskanych, Krajowa Rada Narodowa postanowiła odstąpić od postanowień ustawy i pozostawiono prawo przewodniczenia Radom Narodowym: w powiecie Staroście powiatowemu, w gminach wiejskich i miastach burmistrzom i wójtom. Obywatelom Burmistrzom i Wójtom polecam udzielić pomocy przy organizowaniu Rad Narodowych”. Z pisma Pełnomocnika Obwodu do wójtów i burmistrzów w powiecie Strzelce Krajeńskie.

²⁰ „W związku z ujawnieniem działalności dalszych stronnictw politycznych tj. PSL i SD postanowiono przeorganizować Tymczasowe Prezydium PRN w Strzelcach w skład którego wchodzi: 1. Przewodniczący z urzędu Jan Śniowski, SL, 2. Zastępca Przewodniczącego Marciniak Józef, PPR, 3. członkowie: Jan Krupa, SL, 4. Czaj Ignacy, PSL, Zblewski Witold, SD”. „Ukonstytuowane Prezydium Powiatowej Rady Narodowej upoważnia do ponownego zorganizowania Gminnych Rad Narodowych, w którego skład wchodzi przedstawiciele czterech stronnictw politycznych: 1. Marciniak Józef z Drezdenka, 2. Jaremczuk Stanisław ze Strzelce, 3. Zblewski Witold ze Strzelce, 4. Deskur Grzegorz ze Strzelce. Poprzednie upoważnienie wystawione na Ob. Ob. Jana Krupę i Wrotka Eugeniusza wycofuje się...”. Z protokołu posiedzenia Komisji Porozumiewawczej organizacji społecznych, odbytego 10 lipca 1945 roku.

stawiciele MRN i GRN (16) oraz z kooptacji przedstawiciele PPR, PSL, SL, SD i przedstawiciele cechu ogólnobranżowego²¹.

Pismem z dnia 11.III.1946 r. starosta strzelecki powiadomił Urząd Wojewódzki Poznański o fakcie powołania wszędzie rad narodowych. W końcu marca 1946 r. w składzie prezydiów GRN było 65 osób (13 GRN), w tym członków PPR — 10. Członkowie PPR byli w składzie sześciu prezydiów GRN. Członkowie PPS zajmowali w prezydiach GRN 5 miejsc, PSL — 10, SL — 14, bezpartyjni — 26²².

W marcu 1946 r. struktura zawodowo-polityczna radnych przedstawiała się następująco: na 250 radnych MRN i GRN rolników było 155, rzemieślników 33, robotników 3, urzędników 33 i 25 innych. W składzie PRN na 24 radnych było 8 rolników, 4 rzemieślników, 9 urzędników i 3 innych. Członków PPR w GRN i MRN — 23, PPS — 7, SL — 31, SP — 4, PSL — 25, SD — 1, bezpartyjnych 159. W składzie PRN było 6 członków PPR, 2 PPS, 6 SL, 3 PSL, 1 SD, 6 bezpartyjnych. Na 250 radnych MRN i GRN w czerwcu 1946 r. delegowanych przez partie polityczne było 57, przez organizacje społeczne — 3, organizacje zawodowe — 36, przedstawiciele gromad — 133²³.

Wbrew zasadzie przyjętej na sesji WRN, że z każdego powiatu Ziemi Lubuskiej wejdzie w skład WRN po 2 przedstawiciele, Strzelce powiadomione zostały na początku lutego przez Prezydium WRN o przyznaniu jednego mandatu. Przedstawicielem PRN w składzie WRN został 12.II.1946 r. I sekretarz KP PPR J. Ekonomowicz.

Uroczysty charakter miało powołanie PRN w Gorzowie. Po uprzednich uzgodnieniach z partiami politycznymi wszyscy delegowani do PRN zebrałi się 30 listopada w sali posiedzeń Pełnomocnika Rządu. Razem 12 osób. Trzy osoby, a mianowicie delegat PSL, ZSCh i gminy Witnica na posiedzenie nie przybyli. Na uroczystą inaugurację zaproszeni zostali liczni goście, przedstawiciele urzędów i instytucji, w tym prezydent m. Gorzowa, starosta Skwierzyny i przedstawiciel biskupa gorzowskiego²⁴.

W obszernym przemówieniu przewodniczący Tymczasowej Rady Narodowej Florian Kroenke omówił cel i istotę rad narodowych, scharakteryzował działalność starostwa za okres od powstania, naświetlił aktualną sytuację społeczno-polityczną powiatu, po czym w drugim punkcie

²¹ WAP, Oddz. w Gorzowie, Starostwo Powiatowe w Strzelcach. PRN, (bez syg.), protokół z 20.XII.1945 roku. „Ustalono, że zebranie nowo utworzonej Powiatowej Rady Narodowej odbędzie się dnia 29.XII.1945 r. o godz. 10.00 w sali konferencyjnej Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Strzelce. Porządek dzienny posiedzenia ustalono następujący: 1. Zagajenie, 2. Odczytanie ustawy o organizowaniu RN, 3. Ukonstytuowanie się PRN, 4. Wybór Prezydium, 5. Słubowanie członków PRN, 6. Wybór delegatów do WRN, 7. Wybór Komisji Kontroli, 8. Wolne wnioski”.

²² WAP, Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Strzelcach. Teczka: Rady Narodowe. Spis członków Prezydium GRN z 26.III.1946 r.

²³ Tamże. Wykaz członków rady powiatowej i gminnej wg stanu na 1.VI.1946 r.

²⁴ WAP, Oddz. Gorzów, Prez. PRN. Księga protokołów. Protokół z 30.XI.1945 r.

obrad odebrał ślubowanie od radnych. Wyboru członków Tymczasowego Prezydium dokonano w głosowaniu tajnym. Do Tymczasowej Powiatowej Rady Narodowej w Gorzowie w dniu 30.XI.1945 r. weszło: członków PPR — 3, członków PPS — 2, PSL — 2, SL — 1, SD — 1, przedstawicieli terenu — 4, ZSCh — 1, Cechu Rzemiosł — 1.

W styczniu 1946 r. zakończono proces powoływania rad narodowych w gminach.

Działalność Powiatowej Rady Narodowej w Gorzowie, począwszy od momentu jej powołania, można zaliczyć do najbardziej wzorowej działalności na Ziemi Lubuskiej. Dotyczy to zarówno form i metod pracy rady, jak również osiągniętych wyników gospodarczych w powiecie.

Sprawie powołania do życia rad narodowych w Gorzowie dużo uwagi poświęcała międzypartyjna komisja porozumiewawcza, jak również KP PPR. Po otrzymaniu pisma z KW PPR w Poznaniu I sekretarz KP tow. Malinowski osobiście poświęcał wiele uwagi problemowi powoływania do życia rad narodowych. Szczegółowo m. in. powyższe sprawy referował na posiedzeniu Komitetu Powiatowego w dniu 8 listopada²⁵.

Po ustaleniu tzw. „klucza” na posiedzeniu komisji międzypartyjnej 14 i 15 listopada, Komitet Powiatowy w dniu 15.XI. wytypował na swych przedstawicieli do MRN w Gorzowie 3 towarzyszy (T. Drzazga, D. Kiełbasa i S. Szymański)²⁶. Przydział mandatów dla pozostałych partii był następujący: PPS — 3, SL — 1, SD — 1, PSL — 1. Rzecz oczywista, że przydział jednego nie mógł zadowolić ambicji PSL, tym też należy tłumaczyć ostry protest złożony przez przedstawiciela PSL na posiedzeniu komisji międzypartyjnej w dniu 14, a następnie 15 listopada. Pozostali przedstawiciele partii próbowali uzasadnić przedstawicielowi PSL, że na przydział ilości mandatów do MRN wpływ miał wkład pracy wniesiony w odbudowę miasta przez poszczególne partie w okresie od wyzwolenia. „PSL jako partia świeżo upieczona”, nie mająca dużych zasług w walce o władzę demokratyczną, nie mogła otrzymać równej z PPR i PPS ilości mandatów²⁷.

Forma w jakiej odbyło się powołanie Miejskiej Rady Narodowej w Gorzowie²⁸ podobna była do formy powołania PRN w Gorzowie. Oprócz radnych w pierwszym inauguracyjnym posiedzeniu MRN udział wzięli naczelnicy wydziałów Zarządu Miejskiego i liczni goście²⁹. W skład rady weszło 12 osób, co nie było zgodne z wytycznymi, ponieważ miasta

²⁵ AKW Poznań, KW PPR, Wydz. Org. syg. 1/VI/469. Protokoły posiedzeń KP PPR w Gorzowie.

²⁶ Tamże, protokół z 15.XI.1945 r.

²⁷ WAP Oddz. Gorzów. Zarząd Miejski w Gorzowie (cyt. ZM — Gorzów) syg. 4.

²⁸ Miasto Gorzów było na prawach powiatu.

²⁹ WAP Oddz. Gorzów, MRN, syg. 41. Protokół z pierwszego posiedzenia MRN z dnia 10.XII.1945 r.

od 10 do 25 tys. (a tyle Gorzów liczył) mogły powoływać rady narodowe w ilości do 24 radnych³⁰. Liczebność MRN w Gorzowie stopniowo powiększono i w końcu 1948 r. MRN liczyła 40 radnych.

W nowo ukonstytuowanej MRN w Gorzowie na 12 radnych, członków PPR było 4, PPS — 4, PSL — 1, SL — 1, SD — 1, bezpartyjny 1. Wyboru Prezydium Tymczasowej MRN dokonano na drugim kolejnym posiedzeniu rady w dniu 11.XII.1945 r. Na tymże posiedzeniu odebrano ślubowanie od radnych, którzy byli nieobecni w dniu 10.XII. W głosowaniu tajnym wybrano 5-osobowe prezydium w składzie: przewodniczący — prezydent miasta P. Wysocki, zastępca wiceprezydenta L. Kruzszonek, członkowie: E. Grudziński (PZZ i KOS), mec. W. Zieliński, inż. W. Leśnicki. Na pięciu członków Prezydium czterech z PPS i jeden bezpartyjny.

Na trzecim kolejnym posiedzeniu MRN powołano komisję mieszkaniową i komisję opieki społecznej. Dokonano również wyboru zastępcy przewodniczącego prezydium. Został nim W. Zieliński. Jednak na interwencję wiceprezydenta motywującego (niesłusznie), że zastępcą przewodniczącego Prezydium MRN może być tylko z urzędu zastępca pełnomocnika, Zieliński zrezygnował z tej funkcji³¹. Na powyższym posiedzeniu doszło do ostrej dyskusji w sprawie klasyfikacji ludności na repatriantów, więźniów politycznych, inwalidów, warszawiaków, poznaniaków, pionierów itp. Charakterystycznym przykładem świadczącym o prawidłowym i realnym spojrzeniu na te ludzkie układy na ziemiach odzyskanych była wypowiedź radnego Grudzińskiego. W dyskusji stwierdził: „Taki podział jest szkodliwy, zwłaszcza tu na Ziemiach Odzyskanych, gdzie jesteśmy obywatelami jednej niepodległej Polski i tym bardziej jest szkodliwe tolerowanie jednych, a nie uwzględnianie racji życiowych drugich”³².

W lutym 1946 r. Tymczasowa MRN podjęła uchwałę o zwiększeniu stanu liczebnego z 12 do 14 członków³³. Jednocześnie w lutym na posiedzeniu MRN zapadły ważne decyzje dla odbudowy miasta. Zaciągnięto pożyczkę w Komunalnym Banku Kredytowym w Poznaniu i przydzielono środki na remont i utrzymanie szpitala miejskiego w wysokości 4,5 mln zł, na wodociągi i kanalizację 5,3 mln zł, na remont gazowni 1,5 mln złotych³⁴.

³⁰ Pismo okólne wojewody poznańskiego do pełnomocników obwodowych RP oraz Prezydenta m. Gorzowa z dnia 31.X.1945 r., s. 1. Ustawa z dnia 11.IX.1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych. Dz. U. nr 5 z 1944 r., poz. 22, art. 6, s. 1.

³¹ Sprawy te w marcu zostały definitywnie wyjaśnione. Zastępcą mógł zostać każdy członek prezydium.

³² WAP Oddz. Gorzów, ZM — Gorzów, sygn. 41. Protokół z posiedzenia MRN z 18.I.1946 r.

³³ WAP Oddz. Gorzów, MRN, sygn. 4. Pismo MRN z 7.II.1946 r. do Związku Cechów w Gorzowie.

³⁴ Protokół z posiedzenia MRN z 8.II.1946 r.

Aby uzyskać potrzebne środki dla budżetu miasta, uchwalono podatek od psów (od jednego 300 zł, od dwóch 500 zł, od trzech 1000 zł)³⁵. Do połowy maja 1946 roku powołano wszystkie komisje rady³⁶, powiększono liczebność rady do 24 członków. Kilkakrotnie wymienili się w radzie delegaci niektórych partii³⁷. Ze względu na szybki rozwój Gorzowa MRN jako gospodarz miasta miała do spełnienia ważną rolę. Z roli tej wywiązała się dobrze.

Sprawnie przebiegało również powołanie rad narodowych w Skwierzynie, Świebodzinie, Krośnie, Sulęcinie i Rzepinie. Pierwszą czynnością Tymczasowej PRN w Skwierzynie było zorganizowanie społecznych, nocnych patroli z udziałem MO i osadników w celu zwiększenia bezpieczeństwa w powiecie i ograniczenia kradzieży³⁸. W Sulęcinie, Krośnie i Rzepinie Tymczasowa PRN oraz gminne rady narodowe aktywnie włączyły się w proces kontroli i organizacji osadnictwa³⁹.

Specyficzny tryb powołania rad narodowych miał miejsce w powiecie zielonogórskim. Pełnomocnik Rządu RP na obwód zielonogórski sprawy te załatwił wybitnie formalnie. W piśmie z dnia 20.XI.1945 r. skierowanym do burmistrzów i wójtów czytamy: „Zarządzam wybory tymczasowych rad narodowych na obszarze powiatu zielonogórskiego. Wybory odbędą się w niedzielę 2 grudnia 1945 r., dla wszystkich rad narodowych, miejskich i gminnych w powiecie”⁴⁰.

Dnia 2 grudnia powołana została Tymczasowa Miejska Rada Narodowa w Zielonej Górze. Ogółem do MRN w Zielonej Górze wybrano 11 radnych. Z ramienia partii politycznych było 7 delegatów po dwóch z PPR, PPS, PSL i jeden z SD⁴¹. Powiatowa Rada Narodowa powołana została w Zielonej Górze w końcu 1945 r. Formalne podejście do sprawy powołania rad narodowych w powiecie ze strony pełnomocnika spowodowało wiele nieprawidłowości w samym mechanizmie powoływania ich do ży-

³⁵ Tzw. psi podatek stał się rewelacją na forum WRN. Między innymi niektórzy radni WRN uważali, że skoro miasto wprowadziło taki podatek, to może załatwić wiele spraw finansowych bez pomocy WRN.

³⁶ Finansowo-Budżetową, Kontroli, Lokalową, Szacunkowo-Rozdzielczą, Oświaty, Opieki Społecznej, Walki z Nadużyciami.

³⁷ WAP Oddz. Gorzów, MRN, syg. 4. Na posiedzeniu rady 10.V.1946 r. inż. Leśnicki, delegat miasta do WRN, poinformował o potrzebie zwiększenia MRN do 24 członków. Partie polityczne posiadały 5 mandatów, związki zawodowe 2, organizacje społeczne — 1, spółdzielczość — 1 i jedno miejsce dla dokooptowania kandydata przez MRN.

³⁸ AAN, MZO Dep. Adm. Publ., syg. 194. Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu za grudzień 1945 r.

³⁹ AKW w Zielonej Górze, KP PPR Sulęcín, Rzepin, Krosno. Sprawozdanie KP za grudzień i styczeń 1946 r. AAN, MZO, Dep. Adm. Publ., syg. 94. Sprawozdanie pełnomocników za I kw. 1946 roku.

⁴⁰ WAP w Zielonej Górze. Zarząd Miejski w Zielonej Górze, syg. 17.

⁴¹ Tamże, syg. 12. Protokół z zebrania wyborczego do TMRN w Zielonej Górze, z dnia 2.XII.1945 r.

cia. Stąd też w powiecie zielonogórskim proces kształtowania się, szczególnie gminnych rad, przeciągnął się na styczeń i luty 1946 roku.

W grudniu 1945 r. powstały również powiatowe rady narodowe w Gubinie i Wschowie. W powiecie gubińskim powołano też w grudniu GRN w Markosicach (1 PPR i 8 bezp.), Wołowicach (7 PPR i 5 PPS) i Niemaszchleba (5 PPR, 5 PPS i 2 bezp.).

Najmniej zdyscyplinowania w sprawach realizacji zalecenia wojewody poznańskiego o powołaniu na Ziemi Lubuskiej rad narodowych wykazał Pełnomocnik Rządu RP na obwód powiatu międzyrzeckiego. Tymczasowa Powiatowa Rada Narodowa powstała tu dopiero 15 lutego 1946 r.⁴² W jej skład weszło 11 radnych, po dwóch delegatów PPR, PPS, SD, PSL, SP i jeden delegat z SL⁴³. Do chwili powołania TPRN w Międzyrzeczu, podobnie jak w innych powiatach, działał społeczny kolektyw pod nazwą Tymczasowy Komitet Doradczy.

Tabela 1*

TERMIN POWOŁANIA DO ŻYCIA
TYMCZASOWYCH POWIATOWYCH RAD NARODOWYCH

Rok	Miesiąc	Powiat
1945	wrzesień	Sulęcín
	październik	Strzelce
	listopad	gorzowski
	grudzień	Gorzów miasto, Skwierzyna, Swiebodzin, Gubin, Rzepin, Krosno, Wschowa, Zielona Góra
1946	luty	Międzyrzecz

* W oparciu o dane zawarte w sprawozdaniach sytuacyjnych wojewody poznańskiego. AAN, MZO, syg. 194.

Ogółem do końca 1945 r. Tymczasowe PRN powołane zostały w dwunastu powiatach. Funkcje radnych piastowały 192 osoby. W marcu 1946 roku polityczny skład rad narodowych na Ziemi Lubuskiej przedstawia tabela 2.

Studiowanie dokumentów oraz danych liczbowych obrazujących składy osobowe radnych od strony przynależności partyjnej pozwala na sformułowanie wniosku, że proces kształtowania się rad narodowych na Ziemi Lubuskiej był procesem długim i skomplikowanym. Trwał właściwie od 1945 do 1947 roku włącznie. Jeszcze w połowie 1947 roku przeprowa-

⁴² AKW w Zielonej Górze, KP PPR Międzyrzecz, syg. 25/XI/3.

⁴³ Tamże.

Tabela 2*

LICZEBNOŚĆ I SKŁAD
TYMCZASOWYCH POWIATOWYCH RAD NARODOWYCH
(KONIEC I KW. 1946 ROKU)

Powiat	Licz- ba ra- dnych	w tym:						
		PPR	PPS	SL	PSL	SD	SP	bezp.
gorzowski	15	5	2	1	3	1	—	3
Gubin	12	1	1	—	3	3	2	2
Krosno	23	4	4	—	—	—	—	15
Międzyrzecz	12	2	2	1	2	3	2	—
Skwierzyna	19	5	4	—	2	1	—	7
Słubice (Rzepin)	26	11	6	1	1	—	—	7
Strzelce	24	8	1	8	4	—	—	5
Sulęcín	20	10	4	—	1	—	—	5
Świebódzin	25	13	1	—	—	—	—	11
Wschowa	15	2	1	—	8	1	1	2
Zielona Góra ⁴⁴	16	—	6	—	6	—	—	4
Gorzów m.	14	3	5	1	1	1	—	3
R a z e m:	221	64	37	12	31	10	5	64

* Opracowano w oparciu o dane powiatów. AZHP, KW PPR Poznań, Wydz. Administracyjno-Samorządowy, syg. 295/XIV-20.

Tabela 3*

SKŁAD POLITYCZNY CZŁONKÓW PREZYDIUM PRN
(KONIEC I KW. 1946 R.)

Powiat	Członków prezydium	w tym:						
		PPR	PPS	PSL	SL	SD	SP	bezp.
gorzowski	4	1	—	1	1	—	—	—
Gubin	5	1	—	1	—	1	2	1
Krosno	5	1	2	—	—	—	—	2
Międzyrzecz	5	1	1	—	—	2	1	—
Skwierzyna	5	2	—	—	—	1	—	2
Słubice	5	2	2	—	—	—	—	1
Strzelce	5	1	—	1	1	1	—	1
Sulęcín	5	3	2	—	—	—	—	—
Świebódzin	5	2	—	2	—	—	—	1
Wschowa	5	—	—	4	—	—	—	1
Zielona Góra	5	—	1	4	—	—	—	—
Gorzów m.	4	1	2	—	—	—	—	1
R a z e m:	58	15	10	13	2	5	3	10

* Opracowanie własne w oparciu o dane zawarte w AZHP, KW PPR Poznań, Wydział Administracyjno-Samorządowy, syg. 295/XIV-20.

Tabela 4*

CZŁONKOWIE GRN WEDŁUG PRZYNALEŻNOŚCI POLITYCZNEJ
(KONIEC I KW. 1946 R.)

Powiat	Liczba GRN	Liczba członków	w tym:						
			PPR	PPS	PSL	SL	SD	SP	bezp.
Gorzów p.	9	70	11	12	29	—	—	—	18
Gubin	6	40	3	4	13	—	2	1	17
Krosno	10	70	26	6	—	—	—	—	38
Międzyrzecz	8	55	2	—	12	1	—	—	40
Skwierzyna	4	32	4	2	8	—	—	—	18
Słubice	9	63	27	4	2	2	—	—	28
Strzelce	13	117	16	3	17	26	—	—	55
Sulęcín	8	79	22	5	—	—	—	—	52
Świebodzin	13	173	60	2	2	1	—	—	108
Wschowa	2	20	2	—	15	—	—	—	3
Zielona Góra	9	70	8	17	20	—	1	1	23
R a z e m:	91	789	181	55	118	30	3	2	400

* Opracowanie własne w oparciu o sprawozdawczość powiatów. AZHP, KW PPR Poznań, sygn. 295/XIV-20.

dzono reorganizację wielu powiatowych i gminnych rad narodowych⁴⁴. W związku z powyższym w szeregu powiatach w działalności rad prze-ważały i dominowały sprawy organizacyjne oraz sprawy związane z o-kreśleniem miejsca i roli rad w systemie aparatu państwowego szcze-bła powiatowego. Znacznie trudniejszą w porównaniu do PRN przeszły drogę GRN. Po pierwsze dlatego, że samo ich powołanie znacznie roz-ciągnęło się w czasie, a po drugie, kształtowanie się składów osobowych, zgodnych z wymaganiami określonych przepisów i zasad demokratyzacji władzy wymagało kilkakrotnych reorganizacji⁴⁵.

Najczęstszymi uchybieniami i odstępstwami od obowiązujących prze-pisów na odcinku powołania rad, było pomijanie w ich składach repre-zentacji wszystkich legalnie działających partii, stronnictw oraz środo-wisk⁴⁶. M.in. chodziło również o nieuwzględnienie w składzie rad dostatecznej reprezentacji ludności autochtonicznej, bądź — tak jak to miało miejsce w Gorzowie — oddanie mandatu przeznaczonego dla autochtona członkowi Polskiego Związku Zachodniego⁴⁷. Pomijanie ludności autoch-

⁴⁴ WAP w Zielonej Górze. Ekspozytura UWP w Gorzowie, sygn. 8. Sprawozdanie z działalności za maj i czerwiec 1947 r. AKW w Zielonej Górze, KP PPR Sulęcín, sygn. 11/XI/1. Korespondencja pomiędzy KW i KP PPR za 1946 r.

⁴⁵ AAN, MZO, sygn. 194. Sprawozdanie sytuacyjne pełnomocników z terenu Ziemi Lubuskiej za okres od stycznia do maja 1946. WAP w Zielonej Górze. Ekspozytura UWP w Gorzowie. Protokoły z posiedzeń Prezydium TPRN w Skwierzynie, Krośnie, Gubinie za grudzień 1945 i styczeń-luty 1946 r.

⁴⁶ Porównaj tab. 3.

⁴⁷ W końcu 1946 r. koło autochtonów w Gorzowie wystąpiło z prośbą o uwzględ-nienie na radnego z ramienia koła autochtona Boka Wojciecha. Komisja między-partyjna 21.XII.1946 r. zwróciła się do PZZ o wycofanie swego delegata, jako że on „...nic z tym nie ma wspólnego” i na to miejsce zaproponowała Boka Wojciecha, któ-

Tabela 5*

SKŁAD POWIATOWYCH I GMINNYCH RAD NARODOWYCH
WG PRZYNALEŻNOŚCI PARTYJNEJ W POŁOWIE 1947 R.

Powiat		Miesz- kańcy ogółem	Członko- wie rad	w tym:					
				PPR	PPS	SL	SD	SP	bezp.
Gorzów		62.942	52	13	13	10	4	3	9
	PRN								
	GRN				brak	danych			
Gubin		12.470	30	6	7	2	2	3	10
	PRN								
	GRN		61	34	20	6	—	—	1
Krosno		25.227	45	11	10	3	—	—	21
	PRN								
	GRN		106	54	9	5	—	—	38
Międzyrzecz		22.980	44	11	9	8	5	—	11
	PRN								
	GRN		115	35	10	12	10	—	48
Rzepin		20.200	36	19	11	6	—	—	—
	PRN								
	GRN			brak	danych	—	reorganizacja		
Strzelce		29.100	45	19	5	7	—	—	14
	PRN								
	GRN			brak	danych	—	reorganizacja		
Skwierzyna		11.749	45	19	10	8	—	—	8
	PRN								
	GRN		82	30	12	10	—	—	30
Świebodzin		31.500	35	14	16	—	—	—	5
	PRN								
	GRN		271	160	30	15	—	—	66
Sulęcín		23.668	26	10	6	4	—	—	6
	PRN								
	GRN		85	35	15	5	—	—	30
Wschowa		14.258	31	12	8	5	—	—	6
	PRN								
	GRN		55	22	18	4	3	—	8
Zielona Góra		48.129	46	18	6	6	5	—	11
	PRN								
	GRN		108	42	28	8	5	—	25
Ogółem		302.223	435	152	101	59	16	6	101
	PRN								
	GRN		383	412	142	65	18	—	246

W odsetkach w PRN: PPR — 35, PPS — 23, SL — 13, SD — 4, SP — 1, bezp. — 23.
W odsetkach w GRN: PPR — 47, PPS — 16, SL — 7, SD — 2, bezp. — 28.

* Tabela opracowana na podstawie danych Ekspozytury UWP w Gorzowie, WAP w Zielonej Górze, syg. 8. W odniesieniu do PRN w Gorzowie dane za listopad 1947, WAP w Zielonej Górze, Oddz. Gorzów, PRN, syg. 50. Dane dla Rzepina z lutego.

ry brał udział w pracach organizacji polskich jeszcze przed wojną. WAP w Zielonej Górze, Oddz. Gorzów, MRN w Gorzowie, syg. 4. Pismo z dnia 30.XII. do PZZ o wycofanie Borkowskiego.

tonicznej w nowo kształtujących się składach rad narodowych spowodowało wydanie przez Biuro Prezydialne na polecenie Prezydium KRN specjalnego pisma okólnego do WRN w Poznaniu, w którym zwraca się uwagę na konieczność uwzględnienia i zabezpieczenia w radach narodowych przedstawicieli ludności miejscowej⁴⁸.

Brak przedstawicieli wszystkich partii i stronnictw w radach musiał być powszechnie występującym mankamentem, na który również zareagowało Biuro Prezydialne KRN. Dnia 28.III.1946 r. wydało ono okólnik nr 9, w którym wyjaśniano, że w radach mają brać udział wszystkie stronnictwa i partie; liczba delegowanych winna zależeć od rzeczywistych wpływów partii i podział mandatów dokonuje się przez komisje międzypartyjne⁴⁹.

Dane w załączonych tabelach (2, 3, 4, 5) w całej rozciągłości potwierdzają istnienie na Ziemi Lubuskiej wyż. wym. mankamentów w procesie kształtowania rad narodowych.

Celem dokonania kontroli w zakresie prawidłowego kształtowania się rad narodowych na Ziemi Lubuskiej, WRN w Poznaniu zażądała w maju od powiatowych rad przesłania składów zgodnie z „wymogami”. Polecenie to nie zostało w porę wykonane, gdyż 12.VI. WRN powtórnie wysłała do PRN pismo ponagląjące w sprawie dostarczenia składów osobowych rad⁵⁰. Przypuszczać należy, że przyczyną opieszałości w tym przypadku była właśnie świadomość członków prezydiów o istnieniu błędów i nie-

⁴⁸ Pismo Biura Prezydialnego KRN z dnia 24.V.1946 r., w którym m.in. czytamy: „Biuro Prezydialne KRN z polecenia Prezydium KRN zwraca się do Prezydium Rady Narodowej o należyte zapewnienie miejscowej ludności Ziemi Odzyskanych reprezentacji w wojewódzkich, powiatowych i gminnych radach narodowych, jak również w organach rad narodowych przez:

- a) porozumienie się z partiami politycznymi, aby delegowały do miejscowych rad narodowych ze swego ramienia możliwie w równym stopniu element miejscowy z elementem osiedleńczym,
- b) porozumienie się w tejże sprawie z organizacjami gospodarczymi, spółdzielczymi, kulturalnymi, zawodowymi itp.

W punkcie d) BP KRN polecało: „... w razie potrzeby wykorzystanie w tym kierunku uprawnień kooptacyjnych, przysługujących radom narodowym”. Po miesiącu czasu od daty ukazania się, 24.VI.1946 r., WRN z własną adnotacją na wyż. wym. piśmie: „powyższy odpis przesyłam do wiadomości oraz powiadomienia organów wykonawczych tamt. Rady Narodowej”, wysyła cyt. wyżej pismo do powiatów Ziemi Lubuskiej. Przesłanie pisma BP KRN przez WRN do powiatów bez własnych zaleceń czy też uwag miało takie następstwa, że kiedy dotarło do powiatów (15—16.VII.1946 r.), pojawiały się na nim adnotacje następującej treści: „Nie ma u nas zastosowania. Do akt”. WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Strzelcach,teczka: Rady Narodowe 1945 r.

⁴⁹ WAP Oddz. Gorzów, MRN Gorzów, syg. 4. Okólnik BP KRN nr 9.

⁵⁰ Tamże. Również: Pismo przewodniczącego PRN w Strzelcach do prezydiów miejskich i gminnych rad narodowych w oparciu o ustawę z 11.IX.1944 r., i zarządzenie WRN z 2.IV.1946 r., nakazujące przystąpić do zreorganizowania miejscowych rad narodowych i przesłania do PRN w terminie do 28.IV.1946 r. składów nowo utworzonych rad narodowych.

WAP Oddz. Gorzów. Starostwo Powiatowe w Strzelcach,teczka: Rady Narodowe 1945/46. Również Starostwo Powiatowe w Skwierzynie i Sulęcinie — protokoły posiedzeń PPR za 1946 r. Protokoły posiedzeń Prez. PRN w Gubinie za 1946 r. W ze-

prawidłowości w składach GRN. Prezydium PRN dokonywały dalszej reorganizacji głównie w składach GRN, aby zadośćuczynić odgórnie stawianym wymogom.

Powoływanie rad narodowych w 1945—1946 roku i stosunek do nich, jako organów władzy, różnych partii i ugrupowań politycznych rozpatrywać należy na tle ogólnej sytuacji politycznej w Polsce w owym okresie.

Często stosunek do rad był wyznacznikiem stanowiska wobec kształtującego się nowego ustroju i nowych, demokratycznych form władzy. Określał stanowisko partii politycznych w sprawach zasadniczych przeobrażeń ustrojowo-gospodarczych. Działacze PSL, jak również zbliżeni ideologicznie do tej partii przedstawiciele z innych ugrupowań kwestionowali zasadność przyjęcia nowego systemu organizacji i funkcjonowania państwowego aparatu terenowego, domagając się powrotu do konstrukcji przyjętych w Polsce międzywojennej po 1921 roku⁵¹. Na rady narodowe wyrażające istotę przeobrażeń państwowego aparatu terenowego PSL przypuściło ostry atak⁵² i próbowało w nich ulokować jak największą liczbę członków⁵³. Powyższą tendencję ostro zwalczały organizacje PPR⁵⁴. Wiosną 1946 roku w Zielonej Górze w składzie Prezydium PRN na 5 członków 4 było z PSL. Podobnie było we Wschowie⁵⁵.

Na terenie powiatu wschowskiego na dwudziestu członków GRN piętnastu było w PSL⁵⁶. Powiat wschowski był w 1946 r. ze wszystkich powiatów Ziemi Lubuskiej najbardziej opanowany przez PSL. F. Mazurkiewicz w następujący sposób w swych wspomnieniach charakteryzuje sytuację polityczną Wschowy: „W powiecie wschowskim było silne PSL. Ono też miało w swoich rękach większość stanowisk państwowych. Nas członków partii wytykano nieraz palcami, próbowano kompromitować i ośmieszać. Musieliśmy zdobywać przyczółek po przyczółku”⁵⁷.

spole: UWP, Ekspozytura Gorzów, posiedzenie Prezydium TPRN w Gubinie z dnia 4.VII.1946 r.

⁵¹ Z. Rybicki, *System rad...*, s. 132.

⁵² K. Biskupski, *Myśli przewodnie ustawy o radach narodowych*. Rada Narodowa, nr 9/1945.

M. Jaroszyński, *Samorząd i samorządowcy*, w: Rada Narodowa, nr 21/1945.

⁵³ „Nie może być tylko PSL-owskich”. AKW Zielona Góra, KP PPR Sulęcín, sygn. 11/XI/1. Z pisma KW PPR do KP z dnia 19.VI.1946 r. AKW Poznań, Wydz. Adm. Samorządowy, sygn. 1/XII-1.

Sprawozdania z działalności wydziału za okres 1946 i 1947 r.

⁵⁴ „Należy dopilnować ażeby przy kompletowaniu rady zostały wzięte pod uwagę wszystkie ugrupowania polityczne, gdyż nie może być takich wypadków, że zamiast Rad Narodowych są Rady PSL-owskie”. AZHP, KW PPR Poznań, Wydz. Adm. Samorządowy, sygn. 295/XIV-20. Pismo okólnie do KP z 19.VI.1946 r.

WAP w Zielonej Górze, Oddz. Gorzów. Prez. PRN Gorzów, sygn. 48. Protokół z 14.II.1946 r. Tamże, MRN Gorzów, sygn. 4. Pismo PSL z dnia 15.V.1946 r. protestujące z powodu otrzymania małej ilości mandatów.

⁵⁵ Zobacz: Skład polityczny prezydiów PRN, tab. 3.

⁵⁶ Zobacz: Tabele zamieszczone w niniejszej rozprawie.

⁵⁷ F. Mazurkiewicz, *Wspomnienia*. AKW w Zielonej Górze, Ref. Historii Partii.

W przekroju ogólnym udział PSL w radach na Ziemi Lubuskiej oraz wpływ na działalność rad narodowych w okresie do wyborów 1947 roku nie był duży. Partie robotnicze i Stronnictwo Ludowe poprzez swoją działalność ograniczały napływ członków PSL do organów władzy terenowej. Oprócz wyżej wymienionych powiatów znacznie większy udział członków PSL w radach, od przeciętnego dla Ziemi Lubuskiej, miał miejsce w Strzelcach, w powiecie gorzowskim, Międzyrzeczu i Gubinie. Po wyborach do Sejmu w styczniu 1947 r. członkowie PSL zostali wyprowadzeni z rad narodowych⁵⁸. W niektórych powiatach wyprowadzenie członków PSL z prezydiów PRN i składów PRN rozpoczęło już po referendum ze względu na ich antydemokratyczną działalność⁵⁹.

Niezależnie od wszystkich braków i niedociągnięć powołanie rad narodowych oraz ich działalność wpłynęły korzystnie na umocnienie się demokratycznej formy władzy w terenie. Pozwoliło to na włączenie się do czynnego życia społeczno-politycznego i gospodarczego szerokiego grona ludzi, robotników i chłopów, reprezentujących nastroje i interesy organizacji masowych i środowisk społecznych. Zadania repolonizacji i zagospodarowania ziem odzyskanych rozłożone zostały na szerokie kolektywy ludzi, którym stworzone zostały warunki kształtowania przez samych siebie własnego losu i bytu. Działalność rad narodowych, nawet przy ich słabości i braku doświadczenia w pracy, od początku powstania była czynnikiem mobilizującym społeczeństwo do wykonania podstawowych zadań polityki państwa.

Stosunkowo wydłużony w czasie okres organizacyjnego formowania się rad narodowych oraz liczne reorganizacje odbijające się niewątpliwie ujemnie na pracy rad, mimo wszystko nie zaważyły na ich działalności. Od pierwszych dni powstania PRN rozpoczynały aktywną i twórczą pracę, wykazując dużą samodzielność i niezależność od starostw⁶⁰. Z dokumentów wynika, że wystąpienia radnych na sesji, zgłaszane wnioski i projekty uchwał cechowały się śmiałością i przekonaniem, że rada może w każdej słusznej sprawie podjąć uchwałę i żądać jej wykonania od ad-

⁵⁸ Zobacz: tab. 5.

⁵⁹ „PSL nie ma najmniejszego wpływu na rady narodowe. Ostatnio wyeliminowano PSL z Prezydium Rady i Wydziału Powiatowego”. WAP w Zielonej Górze, Ekspozycja UWP w Gorzowie, syg. 7. Sprawozdanie sytuacyjne starosty ze Świebodzina za listopad 1946 r. O oczyszczaniu rad narodowych z elementów reakcyjnych. Patrz: Sprawozdania Wydz. Adm.-Samorządowego KW PPR Poznań za 1947 r. AKW PZPR Poznań. Wydz. Adm.-Samorządowy, syg. 1/XII-1. Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu (cyt. AWUBP w Poznaniu...) syg. 1214/A-MO-Poznań. Dokumenty w sprawie wrogiej działalności PSL na Ziemi Lubuskiej.

⁶⁰ Na pierwszym inauguracyjnym posiedzeniu PRN w Międzyrzeczu nie zatwierdzono wniosku Zarządu Miejskiego w Międzyrzeczu o nałożeniu podatku od imprez kulturalnych w wysokości 30% ceny biletu, motywując to tym, że w konsekwencji podatek ten wraz z ceną biletu będzie musiał zapłacić obywatel. AKW w Zielonej Górze, syg. 25/XI/3. Protokół z zebrania konstytucyjnego TPRN.

ministracji. Zakres problemów jakimi zajmowały się rady był bardzo szeroki. Dotyczył wszystkich aktualnych spraw, jakie występowały w powiecie. Do najczęściej podejmowanych przez PRN problemów w latach 1946—1948 należały następujące⁶¹:

1. Bogata gama spraw związanych z przygotowaniem i przebiegiem akcji osadniczej w powiecie. Problemy te pojawiają się na porządku obrad PRN już na początku 1946 r.
2. Problemy bytowe osadników, a w szczególności poprawa zaopatrzenia ludności w niezbędne środki do życia, walka z drożyzną i spekulacją⁶².
3. Poprawa bezpieczeństwa i ochrona życia osadników, przy czym w wielu powiatach na wyraźne żądanie rad uruchamiano przy udziale milicji społeczne patrole z zadaniem czuwania nad bezpieczeństwem osadników⁶³.
4. Problemy związane z zagospodarowaniem ziemi, a mianowicie ocena przygotowania i przebiegu prac polowych, akcji siewnej, żniwnej, pomocy sąsiedzkiej, rozdziału inwentarza żywego i wykorzystanie siły pociągowej, rozdziału materiału siewnego, zakup inwentarza żywego itp.⁶⁴.

⁶¹ Wyszczególnienie powyższych problemów będących treścią pracy rad, opracowano w oparciu o protokoły posiedzeń PRN (Gorzów, Strzelce, Skwierzyna, Sulęcín, Gubin) oraz sprawozdania z działalności rad (Zielona Góra, Wschowa, Swiebodzin, Krosno, Słubice, Międzyrzecz).

⁶² Rady narodowe bardzo aktywnie uczestniczyły w zwalczaniu drożyzny i spekulacji, krytycznie oceniając wszelkie niedociągnięcia starostw w tym względzie. Na posiedzeniu Prezydium PRN w Gubinie (WAP w Zielonej Górze, UWP, Ekspozytura w Gorzowie. Protokoły posiedzeń Prezydium PRN w Gubinie za 1946 r., prot. z 27.VII.1946 r.) wyraźnie pod adresem starosty postawiono zarzut: „brak działalności na odcinku likwidacji lichwy”. W sprawozdaniu z działalności GRN Kurowo pow. Strzelce za maj 1946 podkreśla się, że radni prowadzą energiczną walkę z „paskarskimi cenami” (WAP w Zielonej Górze, Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Strzelcach. Teżka materiałów i protokołów posiedzeń PRN 1945—1946).

⁶³ Protokoły z posiedzeń PRN w Skwierzynie, 1945—1950. WAP w Zielonej Górze, Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 10. W 1947 r. do walki z nadużyciami powołano specjalne komisje we wszystkich powiatach.

⁶⁴ „Podział otrzymanego zboża siewnego przeprowadza się na podstawie oświadczeń radnych, którzy opisują o najwięcej potrzebujących pomocy członkach swoich gromad” (WAP Oddz. Gorzów, Protokoły posiedzeń PRN w Strzelcach. Sprawozdanie GRN Kurowo za kwiecień 1946 r.). „Wielki nacisk kładzie się na to, żeby była obsiana jak największa ilość ziemi. Każdy posiadacz własnego czy poniemieckiego konia obowiązany jest pomagać sąsiadom nie mającym koni” (tamże). Na posiedzeniu PRN w Gorzowie w dniu 31.XII.1945 r. podjęto uchwałę nr 4, w myśl której ustalono narzut 15% do ceny zakupu inwentarza żywego od Armii Radzieckiej w celu stworzenia funduszu, z którego zwracano osadnikom pieniądze w przypadku jeśli nabyta sztuka była chora i padła (WAP Oddz. Gorzów, Księga uchwał 46). Na tymże posiedzeniu powołano komisję szacunkową do oceny stanu pogłowia bydła w powiecie oraz podjęto uchwałę nr 14 o zakupie inwentarza żywego w woj. poznańskim za środki wygospodarowane w powiecie. Sprawy zagospodarowania ziemi były przedmiotem obrad prawie każdej sesji PRN w Gorzowie w latach 1946—1948. WAP Oddz. Gorzów, PRN Gorzów, syg. 46-52. Z ramienia rad narodowych problemami gospodarki rolnej zajmowały się komisje. W 1946 r. przy Prez. PRN w Gorzowie powołano komisję gospodarstwa rolnego. Przewodniczącą tej komisji uznał następujące zadania

5. Sprawy finansowo-podatkowe i budżetowe. Już na pierwszych posiedzeniach rad z braku środków na działalność podejmowano uchwały o wprowadzeniu podatku, w tym również podatku gruntowego, a w 1947 i 1948 r. rady narodowe w wielu powiatach występowały z opinią o niemożliwości ściągnięcia od osadników wysokich zaległości w zbożu z tytułu udzielonych osadnikom w latach 1945—1946 pożyczek, w formie skryptów dłużnych na zakup zboża, nawozów, inwentarza itp.⁶⁵.
6. Sprawy związane z organizacją szkolnictwa, odbudową zniszczonych szkół, organizacją życia kulturalnego (biblioteki, świetlice, amatorskie zespoły artystyczne), organizacją służby zdrowia i opieki społecznej⁶⁶.

za najważniejsze do realizacji w 1946 r. w powiecie: 1. organizację akcji siewnej i ziarna siewnego, 2. organizację siły pociągowej do orki, 3. organizację samopomocy chłopskiej. Rada Narodowa określiła jednocześnie, że należność za pracę koni osadnik będzie mógł uregulować dopiero po żniwach w wysokości 100 kg żyta za zaoranie 1 ha ziemi (prot. PRN w Gorzowie z 14.II.1946 r.).

⁶⁵ WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 10. Protokoły PRN za 1946—1947 r. Tamże, PRN Gorzów, syg. 48, 50, 52. W związku z niskimi subwencjami na działalność terenowych organów władzy „Subwencje od władz wyższych są tak niskie, że nie pokrywają nawet 10% koniecznych potrzeb gminy” (ze sprawozdania MRN w Dobiegniewie za kwiecień 1946 r.), zagadnienie własnych wpływów było sprawą zasadniczą. Z dokumentów wynika, że rady narodowe stosowały politykę nieobciążania zbyt wysokimi podatkami osadników. Na posiedzeniu PRN w Gorzowie problem podatku gruntowego wyplął już 31.XII.1945 r. Na posiedzeniu rady podkreślano „niemożność” natychmiastowego wprowadzenia podatku gruntowego od nieruchomości i lokali ze względu na płynność zaludnienia i specyficzne warunki powiatu (prot. z dnia 31.XII.1945 r.). Upadł wniosek radnego Sassa Szymańskiego, by w pierwszym rzędzie opodatkować „gospodarstwa dobrze zagospodarowane”. W motywacji uzasadniającej odrzucenie powyższego wniosku podano, że pojęcie „dobrze zagospodarowanego gospodarstwa” w ówczesnych warunkach jest pojęciem bardzo względnym. Postanowiono podatek wprowadzić po żniwach. Na posiedzeniu 14.II.1946 r. PRN podjęła uchwałę o pobieraniu na rzecz Pow. Związku Samorządowego na rok budżetowy 1946/47 20% wpływów osiągniętych w gminach i Witnicy z tyt. podatku gruntowego za 1946 r. (wymiar podatku w oparciu o art. 6 dekretu z kwietnia 1945 r. o reformie samorządowej systemu podatkowego). Powiatową komisję podatku gruntowego powołano na posiedzeniu PRN w dniu 7.VI.1946 r. (3 osoby). Zadaniem komisji było dokonanie podziału powiatu na „strefy wg gleb i ustalenia wysokości podatku”. WAP Oddz. Gorzów, PRN Gorzów, syg. 48. Prot. z posiedzenia PRN z dnia 7.VI.1946 r. W 1946 r. zagadnienie wprowadzenia podatku gruntowego, od nieruchomości, lokali, dróg było przedmiotem obrad prawie wszystkich rad narodowych.

WAP Oddz. Gorzów, Prez. PRN w Skwierzynie, syg. 24. Protokoły z posiedzeń Prez. PRN za 1947 r. i 1948 r.

⁶⁶ „Dla Ziemi Lubuskiej zebrano 2000 książek, które wręcono uroczystie Polskiemu Związkowi Zachodniemu w Gorzowie, ponieważ chłopci proszą o nauczyciela, albo przynajmniej o książki” (APMiWP, Biuro Prez. WRN w Poznaniu, syg. 17. Protokół z dnia 5.XI.1945, s. 108). O działalności rad na odcinku oświaty i kultury patrz: Sprawozdanie przew. PRN w Skwierzynie za 1947 r. WAP Oddz. Gorzów. PRN Skwierzyna syg. 10. WAP w Zielonej Górze, UWP, Ekspozytura Gorzów, syg. 5 i 8. Sprawozdania z działalności rad narodowych. „Jako jedną z bardzo ważnych akcji potraktowano sprawę zorganizowania szkolnictwa. W roku 1945 wszystkie gmachy szkolne były w stanie mniej więcej — zdekompletowanym — brak było inwentarza szkolnego a przede wszystkim odpowiednich sił nauczycielskich” (ze sprawozdania PRN w Skwierzynie za okres 1945—1950). W Gorzowie PRN już na pierwszym swym

7. Kontrola działalności urzędów i instytucji, głównie poprzez wysłuchiwanie sprawozdań zainteresowanych kierowników na sesjach, a od połowy 1946 r. coraz częściej poprzez działalność stałych komisji powołanych przy radach, jak również poprzez działalność doraźnie powoływanych komisji. Przy czym od wiosny 1946 r. rozpoczęły działalność przy radach statutowe komisje kontroli społecznej wyposażone w szerokie pełnomocnictwa⁶⁷.
8. Ostatnią ważniejszą grupą spraw stawianych często na posiedzeniach rad i komisjach były problemy związane z planowaniem gospodarczym na szczeblu powiatu i gminy. Z planowaniem terenowym wiązało się uruchamianie wielu komisji, określanie najpilniejszych potrzeb w poszczególnych dziedzinach życia powiatu, zatwierdzanie przedkładanych projektów planów i środków na zabezpieczenie ich realizacji⁶⁸.

posiedzeniu 31.XII.1945 r. podjęła decyzję o zwiększeniu ilości nauczycieli w powiecie, ponieważ „około paręset dzieci nie chodzi do szkoły z braku nauczycieli”. PPRN Gorzów, Księga uchwał, syg. 46.

Interesującym zjawiskiem był fakt, że PRN już w 1946 r. przyznały stypendia na naukę wyróżniającym się nauczycielom (uchwała nr 10. PRN w Gorzowie z dnia 27.VI.1946 r.). Pierwsze stypendium PRN w Gorzowie na rok 1946/47 przyznano Janowi Siwcowi ze wsi Wysoka, w wysokości 400 zł. Był to pierwszy przypadek tego rodzaju na Ziemi Lubuskiej. Dużo uwagi rady narodowe poświęcały sprawie remontów budynków szkolnych. Na posiedzeniu 14.IV.1947 r. PRN wydała zarządzenie, by wszystkie gminy dokonały remontu szkół w okresie wakacji. WAP Oddz. Gorzów, PRN Gorzów, syg. 50., prot. z 14.IV.1947 r. Podejmowano decyzje o organizacji domów dziecka i matki w powiatach. Tamże, syg. 52, prot. z 30.I.1948 r.

⁶⁷ Organem rad narodowych powołanym do kontroli działalności urzędów, instytucji i jednostek gospodarczych były komisje kontroli społecznej, jak również komisje do walki z nadużyciami. Komisje kontroli społecznej przy radach narodowych powołano w połowie 1948 r. w oparciu o uchwałę prezydium KRN z dnia 25.VI.1946 r. KW PPR w Poznaniu 22 lipca 1946 r. wysłał pismo okólne do wszystkich KP Ziemi Lubuskiej o konieczności dopilnowania, by przy wszystkich radach powołano powyższe komisje, „które sprawują kontrolę nad działalnością organów wykonawczych rządowych i samorządowych”. AKW PZPR w Zielonej Górze. KP PPR Sulęcín, syg. 11/XI/1. Pismo KW do KP z dnia 22.VII.1946 r. W piśmie podkreślono, że za prawidłową pracę komisji „ponoszą odpowiedzialność KP”. W powyższym piśmie wyjaśniano: „kontrola rad narodowych podlega cały aparat wykonawczy państwowy i samorządowy zarówno z zespolonymi jak i nie zespolonymi władzami administracji ogólnej oraz instytucji i przedsiębiorstw”. „Komisje Kontroli Społecznej odbywały szereg badań w terenie, jak np. badania stanu zapasów mąki aprowizacyjnej znajdującej się u piekarzy, przy czym w Międzyrzeczu stwierdziła, iż mąkę należy w jak najkrótszym czasie wydisponować w systemie kartkowym, gdyż z powodu długiego leżenia w ciepłych pomieszczeniach zagraża jej zepsucie...” „Na ogół praca komisji nie stoi jeszcze na należyłym poziomie, zauważa się brak własnej inicjatywy, a czynności wykonuje się przeważnie na wyraźne zlecenie” (spraw. PRN w Skwierzynie za okres od 1945 do 1950. WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 10). Kontrolę nad administracją państwową PRN sprawowały również poprzez wysłuchiwanie na sesjach sprawozdań pełnomocników rządu RP z ich działalności. Czasem dochodziło do nieporozumień, oczywiście tylko w przypadku braku dostatecznej dobrej znajomości roli i uprawnień rad ze strony starosty. „Przewodniczący wraz z Prezydium PRN w swej mówniczej pracy nie znajduje zrozumienia ze strony ob. starostów. Ci ostatni żywią niczym nie uzasadnione obawy, że rada pragnie zaaneksować kompetencje słusznie należące do władzy ogólnej I instancji”.

Sprawozdanie z działalności Prezydium PRN w Skwierzynie za 1947 r.

⁶⁸ K. Secomski, *Ogólne założenia Planu Odbudowy Gospodarczej*. Gospodarka Planowa, nr 1, za 1946 r., ss. 4—8.

Rady narodowe od początku powstania działały głównie poprzez sesje, komisje stałe, komisje doraźne oraz indywidualną pracę radnych w różnych komisjach, zespołach, komitetach oraz przez wystąpienia radnych przed społeczeństwem gminy lub w zakładzie pracy z informacjami o pracy rady nadrzędnej szczepła.

„Rada Powiatowa — czytamy w sprawozdaniu Prez. PRN w Skwierzynie za 1947 r. — ma poważny wpływ na takie dziedziny życia, jak wymiar podatków, sprawiedliwości, przekazywanie i rozdawnictwo mienia, przez powoływanie jej radnych na członków obywatelskich komisji podatkowych, na ławników do specjalnych spraw w sądzie, komisji klasyfikacyjno-szacunkowych, mienia nierolniczego, powiatowych komisji ziemskich, powiatowych komisji osadnictwa rolniczego i powiatowych komisji rozdziału inwentarza żywego ... członkowie Prezydium PRN w czasie brania czynnego udziału w zebraniach sprawozdawczych w gminnych radach narodowych wynieśli wiele wskazań na przyszłość aby podnieść pracę na terenie tych rad”.

Sesje PRN początkowo odbywały się stosunkowo często, dwa razy w miesiącu⁶⁹, później średnio raz w miesiącu. Komisje działające przy radach zbierały się średnio raz na dwa miesiące, przy czym w miarę wzrostu zadań i problemów ilość komisji stałych wzrastała, od 4—5 w 1946 r. do 8—10 w 1949 roku. Jakkolwiek w wielu dokumentach znajdujemy opinie i oceny o słabej działalności komisji, to jednak nie zmieniając tych opinii stwierdzić należy, iż komisje wykonały olbrzymią pracę na odcinku zbliżenia organów władzy do obywatela, przenoszenia opinii i uwag przeciętnego obywatela na forum rady itp. W wyniku szczegółowego badania spraw i problemów zapobiegały wielu nadużyciom, wypaczeniom w realizacji demokratycznych przeobrażeń w powiecie, uchroniły bądź naprawiły niejedną niesprawiedliwość w stosunku do osadnika popełnioną przez określonych ludzi bądź instytucje, które podejmowały decyzje w oparciu o słabe rozpoznanie przedmiotu sprawy. Materiały analityczne i statystyczne zbierane przez komisje służyły za budulec do planowania rozwoju gospodarczego w poszczególnych powiatach. Poza sprawami związanymi z funkcjonowaniem władzy terenowej, komisje dla niejednego jego członka stanowiły przedszkole umiejętności sztuki aktywne-

O planowaniu terenowym dowiadujemy się z protokołów posiedzeń rad narodowych oraz sprawozdań komisji rad powoływanych dla opracowania planów np. odbudowy, zagospodarowania ziemi, likwidacji ugorów, rozwoju hodowli i inwentarza żywego, drobiu, zalesień itp. WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe Gorzów, syg. 31.

⁶⁹ W mieście Gorzowie posiedzenia plenarne odbywały się w następujących terminach: 10 grudnia 1945, 11 grudnia 1945, 18 i 29 stycznia 1946, 4, 8, 11, 14, 18, 21, 25 lutego 1946, 5, 19, 28 marca 1946, 2, 11, 15 kwietnia 1946, 10, 15, 20, 27 maja 1946 itd. WAP, Oddz. Gorzów, MRN Gorzów, syg. 41. Protokoły z posiedzeń MRN. Ogólnie w powiatach Ziemi Lubuskiej w okresie od grudnia 1945 do marca 1946 rady zbierały się przeciętnie 2 razy w miesiącu, w późniejszym okresie posiedzenia odbywały się jeden raz w miesiącu.

go uczestniczenia w rządzeniu powiatem, gminą, godzenia interesów ogólnospołecznych z prywatnymi. Przez rady narodowe i komisje w okresie lat 1945—1950 przeszły na Ziemi Lubuskiej tysiące obywateli. Każdy z nich wyszedł z rady z określonym ładunkiem czy zapasem wiedzy o polityce władzy ludowej, partii politycznych, o bieżących i perspektywicznych zadaniach rozwoju gospodarki narodowej, gospodarki w powiecie, gminie. Na tym polega ta druga strona roli i znaczenia działalności rad narodowych w okresie kształtowania się i umacniania nowego ustroju w Polsce i na ziemiach odzyskanych.

Od momentu powołania rady narodowe aktywnie uczestniczyły w walce o ugruntowanie nowych stosunków społeczno-politycznych. Brały udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu referendum ludowego, aktywnie uczestniczyły w wyborach do Sejmu w styczniu 1947 roku⁷⁰.

W miarę stabilizacji stosunków ludnościowych i politycznych rady narodowe mogły po wyborach do Sejmu w sposób bardziej pełny i wszechstronny realizować stojące przed nimi zadania.

Na umocnienie i właściwe ukierunkowanie pracy rad narodowych poważny wpływ miała działalność partii robotniczych, w tym szczególnie różnorodna praca komitetów PPR z radnymi — członkami partii i członkami partii zajmującymi kierownicze stanowiska w aparacie administracji państwowej, prezydiach rad i wydziałach powiatowych.

Zorganizowaną pracę komitety PPR z radami i swymi członkami pracującymi w radach rozpoczęły wiosną 1946 r.⁷¹

Intencją partyjnych przedsięwzięć wówczas było, by poprzez instruktaż i pomoc radnym uaktywnić pracę rad narodowych wszystkich szczebli. Ze względu na liczebnie wysoki udział członków PPR i PPS w radach partii robotnicze czuły się odpowiedzialne za należyte funkcjonowanie rad. Wysunięto koncepcję powołania w każdym powiecie instruktora samorządowego, który na bieżąco prowadziłby z ramienia partii pracę z radnymi, z klubami partyjnymi, pracownikami starostw (członkami partii). Kolejne pisma okólne KW PPR w Poznaniu wyznaczały kierunek pracy politycznej KP z komisjami rad narodowych, klubami partyjnymi i radnymi delegowanymi do pracy w radach przez komitety partii. Pracą KP z radnymi na szczeblu województwa kierował i koordynował Wydział Administracyjno-Samorządowy KW PPR w Poznaniu⁷². Oprócz pracy z radnymi Wydział Administracyjno-Samorządowy systematycznie

⁷⁰ WAP, UWP, Ekspozytura w Gorzowie Wlkp. syg. 8. Protokół z dnia 7.I.1947 z odprawy w sprawie wyborów. Sprawozdanie sytuacyjne starostw powiatowych za miesiące od września 1946 do stycznia 1947 roku włącznie. AAN, MZO, Dep. Ogólny, syg. 193, 195. Sprawozdanie sytuacyjne wojewody poznańskiego z obszaru Ziemi Lubuskiej.

⁷¹ AZHP, Wyd. Adm. Sam. KW PPR w Poznaniu, syg. 295/XIV-20. Okólnik KW do KP w sprawie pracy instancji partyjnych z radami.

⁷² AKW Poznań, Wydział Administracyjno-Samorządowy KW PPR, syg. 1/XII-1.

zwoływał narady szkoleniowo-instruktażowe sołtysów, wójtów, burmistrzów, starostów, przewodniczących prezydiów rad narodowych. W 1947 roku powołane zostały przy starostwach partyjne wydziały samorządowe, podlegające Wydziałowi Administracyjno-Samorządowemu przy KW PPR, który składał się z 14 osób. W skład Egzekutywy Wydziału Samorządowego na szczeblu wojewódzkim wchodził: przewodniczący WRN tow. Piękniewski, wicewojewoda tow. Radzicki i wicewojewoda dla Ziemi Lubuskiej tow. Kroenke⁷³. Każdemu z członków Wydziału Samorządowego przydzielono pod opiekę po dwa powiaty Ziemi Lubuskiej⁷⁴. W 1947 r. powołano we wszystkich powiatach komisje administracyjno-samorządowe pracujące pod kierownictwem komitetów powiatowych PPR⁷⁵. Dokonywały one wielu analiz pracy rad narodowych, koordynowały działalność partyjną na forum rady, opiniowały kadry pracujące w organach samorządowych i administracji państwowej⁷⁶. Okólnik KC PPR nr 10 stawiał przed komisjami następujące zadania:

1. prowadzenie systematycznej pracy szkoleniowej wśród członków rad powiatowych i gminnych oraz wśród pracowników samorządowych w gminach,
2. zwoływanie narad partyjnych wójtów, sekretarzy gminnych i sołtysów,
3. prowadzenie systematycznej pracy z członkami klubów PPR,
4. gromadzenie potrzebnych materiałów niezbędnych do prawidłowego kierowania działalnością członków partii w radach narodowych i administracji⁷⁷.

W latach 1948—1950, w związku z zaostreniem klasowego spojrzenia na problemy społeczno-polityczne w kraju, w radach narodowych Ziemi Lubuskiej odbywały się dalsze, dość częste reorganizacje. Celem tych reorganizacji było zwiększenie udziału w radach narodowych robotników i chłopów oraz wyeliminowanie bogaczy wiejskich, kombinatorów, wrogów klasowych nowego ustroju i tzw. „ukrytych wrogów”. Skutek zastosowania bardzo wąskich kryteriów klasowych w odniesieniu do składów rad narodowych był taki, że mimo dużego nakładu pracy i wysił-

⁷³ AKW Poznań, sprawozdanie wydziału za kwiecień 1947 r.

⁷⁴ Tow. Bechowski otrzymał Gorzów i Międzyrzecz, Muzyka — Gubin i Krosno, Banaszak — Świebodzin i Zieloną Górę, Lange — Sulęcín i Słubice, Kroenke — Strzelce, Skwierzynę i Piłę (sprawozdanie za sierpień i wrzesień).

⁷⁵ Sprawozdanie Wydziału Administracyjno-Samorządowego KW PPR w Poznaniu z dnia 9 stycznia 1948 r. AKW PZPR w Poznaniu, syg. 1/XII/5.

⁷⁶ AKW PZPR Zielona Góra, KP PPR Krosno, Wydz. Adm.-Samorząd. syg. 6/XI/2 Protokoły z posiedzeń za lata 1945—1948. Składy powiatowych komisji adm.-sam. — AKW Poznań, syg. 1/XII/5.

⁷⁷ AZHP, okólniki sekretariatu KC PPR, syg. 295/VII-7.

ków organizacyjnych by uaktywnić ich pracę⁷⁸, by mocniej związać ludzi pracy z organami władzy terenowej, by zwiększyć udział ludzi pracy zasiadających w radach, za wyjątkiem tego ostatniego zadania dwa pierwsze nie zostały osiągnięte, bądź tylko częściowo. Kryteria walki klasowej zastosowane mechanicznie, uznające lepiej zagospodarowanego chłopa za bogacza, a więc wroga nowego ustroju, przyniosły więcej szkody niż pożytku. Szczególnie w odniesieniu do osadników ziem odzyskanych interes gospodarki narodowej wymagał zastosowania bardzo elastycznych kryteriów ocen. Na Ziemi Lubuskiej, gdzie przytłaczającą większość stanowiły gospodarstwa od 5 do 10 ha, przy uwzględnieniu gleb słabej jakości oraz faktu, że chłopi mieli zaledwie 3-letni okres na zagospodarowanie, realizacja hasła walki klasowej z bogaczami wiejskimi i wyzyskiwaczami siłą rzeczy musiała zawierać więcej fikcji niż elementów racjonalnych. Problemy te były dostrzegane przez władze wojewódzkie w Poznaniu, o czym możemy przeczytać w memoriale w sprawie utworzenia województwa lubuskiego.

W powyższym dokumencie, pochodzącym z dnia 5 kwietnia 1949 r., czytamy:

„Zagadnienie walki klasowej inaczej zupełnie przedstawia się tu niż w poznańskim, stąd nie oderwane są wypadki, że w dyskusji nad tym zagadnieniem chłopi lubuscy oświadczają wręcz, że u nich bogaczy wiejskich nie ma”⁷⁹.

Podjęcie rad narodowych do problemów walki klasowej cechował również formalizm. „Trzeba stwierdzić, że w pierwszym okresie, na skutek częstokroć abstrakcyjnego stawiania zagadnień walki klasowej przez rady i organa partyjne, nie tylko nie osiągnęliśmy izolacji wyzyskiwacza i wzrostu aktywności pracującego chłopstwa — czytamy w ocenie pracy PRN w Skwierzynie — lecz na odwrót bogacze wiejscy, nawiązując do popularnych w poprzednim okresie haseł jedności wsi, z powodzeniem przeciwstawiali idei walki klasowej postawę „pokojowego” współżycia, ogólnej harmonii i „świętej zgody” wyzyskiwaczy i wyzyskiwanych ... Sytuacja uległa istotnej zmianie, kiedy nasze organizacje partyjne nauczyły się zdzierać z kapitalisty wiejskiego maskę wzorowego gospodarza, niezastąpionego działacza i dobroczyńcy chłopskiego, kiedy nauczyły się ukazywać małorolnym i średniorolnym chłopom jego prawdziwe oblicze, bezwstydnego spekulanta i wyzyskiwacza ludzi pracy na wsi...⁸⁰”. Znając sytuację materialną rolników powiatu skwierzyńskiego, wiadome by-

⁷⁸ AZHP, KW PPR w Poznaniu, Wyd. Adm.-Samorządowy syg. 295/XIV-20. Sprawozdanie za 1948 rok.

⁷⁹ AKW w Zielonej Górze, Komisja Organizacyjna KW, syg. 1. Memoriał w sprawie utworzenia województwa lubuskiego, s. 3.

⁸⁰ WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 10. Sprawozdanie Prezydium PRN za okres od 1945 do 1950 roku.

ło samym autorom tej oceny, że tego rodzaju treści są bez pokrycia w terenie. Ocenę sytuacji w powiecie nie robiono na użytek własny, celem usprawnienia działalności, lecz dla władz nadrzędnych. Było to więc kolejne niezrozumienie istoty pogłębiania demokratyzacji życia społeczno-politycznego w powiecie. Nieświadomie, o efektach takiego zrozumienia problemu umocnienia władzy ludowej w terenie, autorzy powyższej oceny piszą na kolejnych stronach. „Zarazem Prezydium Rady Narodowej rozpoczęło dążenie do większego powiązania się z masami poprzez przenoszenie uchwał rady w teren i tutaj natrafiono na duże trudności, ze względu na zbyt słabą frekwencję na plenarnych posiedzeniach Rady.

Zdarzały się wypadki, że z niektórych gmin nie było żadnego przedstawiciela na posiedzeniach plenarnych rady powiatowej.

W ten sposób przebieg zebrania i powzięte uchwały nie mogły być rzecz prosta przeniesione w teren, co oddalało Radę od mas i stawać się mogło przyczyną zupełnego wypaczenia właściwej linii postępowania”.

Przyjęcie kursu w polityce rolnej na kolektywizację rolnictwa oraz przeniesienie zasad walki klasowej na politykę fiskalną państwa wobec rolników było zasadniczą przyczyną oddalania się i odsuwania ludzi od rad narodowych. W tym głównie należy szukać odpowiedzi, dlaczego słabła aktywność społeczna i zaangażowanie nie tylko zwykłych obywateli, ale i członków partii⁸¹.

Po lipcowym i sierpniowym Plenum KC na Ziemi Lubuskiej przystąpiono ponownie do reorganizacji rad, którą zakończono w 1949 r.⁸². Zwiększona została ilość robotników i rolników w składach osobowych rad, jednocześnie w wielu powiatach i gminach zmniejszono liczbę radnych bezpartyjnych. Wiele rad w swym składzie w 1948 r. nie posiadało żadnego radnego bezpartyjnego. W grudniu 1947 roku na 461 członków PRN przedstawiciele ludności bezpartyjnej było 65, w listopadzie 1948 roku — 32⁸³.

⁸¹ „Sytuacja na wsi: rozbitcie ludności na dwa obozy po ostatnim plenum... Wytyczne o tworzeniu spółdzielni przerażają ... PPR-owców większość źle jest ustosunkowana do socjalizacji wsi”. AZHP, KW PPR Poznań, syg. 295/XII-67. Sprawozdanie za lipiec 1948 r.

„Uchwały KC PPR z 6.VII.1948 — chłopci nie rozumieją, że podstawą jest zasada dobrowolności”. Tamże, sprawozdanie za sierpień. Istnieje „niewiara w dobrowolność”, „chłopci wstrzymują się od inwestycji, hodowli; nawozy do 23 br. (września) rozproszono ... na Ziemi Lubuskiej w 42%”. Tamże, sprawozdanie za wrzesień. „Nawet dziecko na wsi powinno wiedzieć kto jest kapitalistą wiejskim”. Z referatu kierownika Wydziału Rolnego KW na plenum Wydz. Rolnego 20.IX.1948 r.

⁸² AZHP, KW PPR w Poznaniu, Wydz. Adm.-Samorządowy, syg. 295/XIV-20. Sprawozdanie za sierpień i wrzesień.

⁸³ Tamże, bez powiatu sulęcińskiego. Wśród członków prezydium PRN w Gorzowie było wysokie poczucie demokratyzmu, o czym świadczy następujące wydarzenie: „Przewodniczący komunikuje, że z uwagi na duże zmiany, jakie zaszły w PRN, Prezydium składa rezugnację”. „Głos Wielkopolski” z 3.XII.1947 r. nr 332. Oczywiście dotychczasowy przewodniczący E. Pilarski na wniosek międzypartyjnej komisji zo-

W zreorganizowanych po sierpniowym Plenum KC radach znacznie zwiększyła się liczba członków PZPR m.in. dlatego, że przy niskiej frekwencji radnych innych stronnictw i bezpartyjnych w 1948 r. poprzez dyscyplinę partyjną dążono do poprawy działalności rad. W PRN w Gorzowie w 1948 r. na 48 radnych członków PZPR było 32, SL — 12, SD — 2, bezp. — 2⁸⁴. Przekrój socjalny rady przedstawiał się następująco: 13 radnych pochodzenia robotniczego, 26 radnych pochodzenia chłopskiego, 6 radnych pochodzenia rzemieślniczego i 3 urzędniczego. Przekrój według wykonywanego zawodu wyglądał następująco: chłopów mało- i średniorolnych — 17, robotników — 2, rzemieślników — 5, urzędników — 10, prac. umysłowych — 9, nauczycieli — 5. W składzie Prezydium PRN było 4 członków PZPR i 1 SL.

W Skwierzynie w PRN na 39 członków, członków PZPR było 22, ZSL — 7, SD — 7, bezp. 3⁸⁵. Robotników — 10, rolników — 8, prac. umysłowych — 7, społecznych — 5, nauczycieli — 6, wolnych zawodów — 3.

W Sulęcinie na 157 radnych miejskich i gromadzkich rad 96 było w PZPR, 22 w SL, 3 w SD i 36 bezpartyjnych⁸⁶. W Krośnie na 45 radnych według stanu na 30.XI.1948 r. członków PPR było 20, PPS — 12, SL — 7, bezpartyjnych — 6. Rolników do 5 ha — 3, od 5 do 10 ha — 7 i 3 rolników posiadających gospodarstwa od 10 do 20 ha, robotników — 5 i 1 rzemieślnik⁸⁷.

W MRN w Lubsku na 24 radnych (25.IX.1948 r.) członków PPR było 14, PPS — 10, żadnego bezpartyjnego. W GRN Dąbie, w powiecie krośnieńskim na 16 radnych 8 było z PPR, 3 PPS, 5 SL. Żadnego bezpartyjnego. W GRN Wężyska — również na 16 radnych nie było przedstawiciela bezpartyjnych⁸⁸.

W listopadzie 1948 r. brakowało przedstawicieli ludności bezpartyj-

stał ponownie wybrany, jako że pod jego kierownictwem rada pracowała bardzo dobrze.

⁸⁴ WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Gorzowie, syg. 356.

⁸⁵ WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Skwierzynie, syg. 10.

⁸⁶ WAP Oddz. Gorzów, Starostwo Powiatowe w Sulęcinie, syg. II/F/78.

⁸⁷ AKW w Zielonej Górze, KP PPR Krosno, syg. 6/XI/2.

⁸⁸ Tamże, wykaz członków miejskich i gromadzkich rad narodowych w powiecie krośnieńskim. Obsadzanie rad narodowych w nadmiernej ilości przez członków PPR nie było zgodne z generalną linią partii nakreśloną w 1945 r., u podstaw której leżało oparcie władzy na demokratycznym froncie narodowym. Ograniczenie w radach ilości przedstawicieli innych ugrupowań demokratycznych było przejawem sekciarstwa, które partia zwalczała. Do powyższego problemu partia ustosunkowała się już na lutym Plenum KC PPR. Omawiając problem kierowniczej roli partii w narodzie, W. Gomułka akcentował: „... w niektórych naszych organizacjach istnieje sekciarstwo, wyrażające się w tym, że towarzysze nasi uważają za dobre wówczas rady narodowe, czy inne instytucje jeśli jest w nich większość peperowska. To jest niesłuszne, towarzysze”. Przemówienie na rozszerzonym Plenum KC PPR w lutym 1945 roku Władysława Gomułka. Katowice 1945, s. 12.

nej również w PRN w Strzelcach⁸⁹ i w Słubicach⁹⁰. Natomiast tylko po dwóch przedstawiciele bezpartyjnych było w PRN we Wschowie, Świebodzinie i w Gubinie⁹¹. W 1948 i 1949 roku znacznie rozszerzony został wachlarz problemów, jakimi zajmowały się rady narodowe w porównaniu do lat poprzednich. W większym stopniu zajmowały się sprawami produkcji rolnej, podniesienia wydajności z ha, oświatą rolniczą, odbudową substancji mieszkaniowej oraz odbudową przemysłu. Rozszerzone zostały w działalności rad ich funkcje organizatorskie. Wiele czasu i miejsca zajmowały sprawy mobilizacji społeczeństwa do likwidacji ugorów, zalesiania nieużytków, remontu dróg, budowy zniszczonych mostów, sprawy melioracji użytków zielonych itp. Były one głównym organizatorem współzawodnictwa w zagospodarowaniu własnego terenu, porządkowaniu miast, osiedli i wsi⁹².

W 1949 roku powiatowe rady narodowe wzięły aktywny udział w pracach nad przygotowaniem materiałów i sporządzeniem projektów nowego planu rozwoju gospodarczego, Sześcioletniego Planu Rozwoju Gospodarki Narodowej na własnym terenie. Począwszy od połowy 1949 r. aktywnie uczestniczyły w pracach nad odłączeniem Ziemi Lubuskiej od województwa poznańskiego⁹³. Od lipca 1950 roku w związku z decyzją rządu o utworzenie woj. zielonogórskiego, rady narodowe Ziemi Lubuskiej zostały podporządkowane Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Zielonej Górze. Pierwsza uroczysta, inauguracyjna sesja WRN w Zielonej Górze odbyła się przy udziale około 700 osób dnia 8 lipca 1950 roku⁹⁴. Udział w sesji wzięli m. in.: wicemarszałek Sejmu W. Barcikowski, członek Biura Politycznego KC PZPR i jednocześnie wicepremier A. Zawadzki, szef Kancelarii Rady Państwa, przewodniczący WRN w Poznaniu, I se-

⁸⁹ AZHP, KW PPR w Poznaniu, Wydział Administracyjno-Samorządowy, syg. 295/XIV-20.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Tamże.

⁹² AZHP, KW PPR w Poznaniu, syg. 295/XIV-20. Protokoły ze zjazdów starostów i przewodniczących powiatowych rad narodowych za 1948—1949 r. AZHP, KW PPR w Poznaniu, syg. 295/XII-67. Sprawozdania z terenu Ziemi Lubuskiej. WAP, Oddział w Gorzowie, PRN w Gorzowie, syg. 48, 49, 50, 52. Protokoły posiedzeń PRN oraz sprawozdania. WAP w Zielonej Górze, UWP, Ekspozytura w Gorzowie, syg. 7, 8, 9, 10. Sprawozdania z działalności poszczególnych powiatów. „Głos Wielkopolski” z 28 marca 1947 roku: Pilne potrzeby powiatu gorzowskiego. „Głos Wielkopolski” z 14 listopada 1947 roku: Doniosłe uchwały PRN w sprawach oświaty. „Głos Wielkopolski” z 7 lutego 1948 roku: PRN potępia wystąpienie Byrnesa. „Głos Wielkopolski” z 2 lipca 1948 roku: Gminne rady narodowe przy pracy. „Kurier Polski” z 4 lutego 1948 roku: Imponujący przebieg obchodów w trzecią rocznicę wyzwolenia stolicy Ziemi Lubuskiej. Biuletyn Prasowy MZO z 19 kwietnia 1947 roku: O granice zachodnie. Artykuły omawia udział rad narodowych Ziemi Lubuskiej w ważnych politycznych kampaniach przeprowadzanych w kraju.

⁹³ AKW Zielona Góra, Komisja Organizacyjna, syg. 1.

⁹⁴ WAP w Zielonej Górze, WRN, syg. 27. Protokół z I plenarnej uroczystej sesji WRN w Zielonej Górze.

kretarz KW Władysław Szlaferek, wicewojewoda, kierownik byłej Ekspozytury UWP w Gorzowie J. Musiał.

WRN została ukonstytuowana wg następującego klucza: KW PZPR delegował 18 radnych, ZSL — 12 radnych, SD — 3, ZSCh — 9, ZHP — 4, związki zawodowe — 13. W skład WRN (102 osoby) weszło również po dwóch przedstawicieli powiatowych rad narodowych⁹⁵.

Z utworzeniem WRN w Zielonej Górze zakończył się czteroletni okres rozwoju i działalności rad narodowych Ziemi Lubuskiej kierowany i nadzorowany od momentu powstania przez Wojewódzką Radę Narodową w Poznaniu. W historii rad narodowych Ziemi Lubuskiej był to okres najtrudniejszy zarówno ze względu na brak doświadczenia, jak i na bardzo trudne społeczno-ekonomiczne warunki, w jakich one musiały się rozwijać, umacniać i działać. Pomoc doświadczonych pracowników Wielkopolski okazała się bardzo pożyteczna, pozwoliła przewyciężyć pierwsze trudności tak w pracy organizacyjnej, jak i merytorycznej.

⁹⁵ WAP w Zielonej Górze, WRN syg. 27. Protokół z I plenarnej uroczystej sesji WRN w Zielonej Górze, syg. 68. O dokooptowaniu przedstawicieli innych urzędów.